ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ АСПЕКТ

FORMATION OF PROFESSIONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF FUTURE EDUCATIONAL MANAGERS: COMPETENCE ASPECT

Взаємодіючи в єдності професійної свідомості і діяльності, в синтезі професійних цінностей, інтелекту, відносин і технологій професійної поведінки, професійно-значущі якості сприяють успішному особистісному зростанню і професійним досягненням. Повноцінна самореалізація майбутнього менеджера освіти у професії зумовлюється професійною підготовкою. Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до професійно-значущих якостей керівника сучасного закладу освіти. Встановлено взаємозв'язок та взаємозумовленість управлінських функцій, професійно-значущих якостей та професійної компетентності менеджера освіти у забезпеченні ефективної управлінської діяльності з урахуванням реформування, як основи інноваційних процесів в освітній системі України. Професійна компетентність майбутніх менеджерів освіти розглядається на засадах особистісного та акмеологічного підходів. Аналізується Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 073 «Менеджмент» та проєкт Професійного стандарту за професією «Керівник закладу загальної середньої освіти» у контексті формування професійно значущих якостей освіти. Проаналізовано обов'язки керівника закладу загальної середньої освіти, управлінські процеси закладу освіти. Встановлено взаємозв'язок управлінської діяльності керівника закладу освіти та сформованості професійних компетентностей, професійно значущих якостей менеджера освіти. Уточнено сутність таких понять, як компетентність, компетенції та професійно значущі якості, з різних підходів науковців до їх визначення. Професійно значущі якості розглядаються як властивості та характеристики менеджера освіти. Встановлено вплив професійно значущих якостей менеджерів освіти на ефективність управлінської діяльності. Ефективність управлінської діяльності сучасного менеджера освіти визначається його здатністю правильно оцінювати ділове середовище, ставити складні, але досяжні цілі, організовувати персонал щодо їх виконання. Встановлений взаємозв'язок та залежність професійних компетентностей від сформованості професійно значущих якостей менеджера освіти є передумовою розроблення спеціальних педагогічних умов формування професійно-значущих якостей у процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти.

Ключові слова: менеджер освіти, управлінська діяльність, професійно-значущі якості, компетентність, професійна підготовка.

Interacting in the unity of professional consciousness and activity, in the synthesis of professional values, intelligence, attitudes and technologies of professional behavior, professionally significant qualities contribute to successful personal growth and professional achievement. Full self-realization of the future education manager in the profession is conditioned by professional training. The analysis of world trends in the field of pedagogical education shows an increase in the requirements for professionally significant qualities of the head of a modern educational institution. The relationship and interdependence of managerial functions, professionally significant qualities and professional competence of the education manager in ensuring effective management activities, taking into account the reform, as the basis of innovation processes in the educational system of Ukraine. The professional competence of future education managers is considered on the basis of personal and acmeological approaches. The Standard of Higher Education of Ukraine in the specialty 073 "Management" and the draft Professional Standard in the profession "Head of General Secondary Education" in the context of the formation of professionally significant qualities of education are analyzed. The responsibilities of the head of the general secondary education institution, the management processes of the educational institution are analyzed. The interrelation of the managerial activity of the head of the educational institution and the formation of professional competencies, professionally significant qualities of the manager of education is established. The essence of the concepts is clarified: competence, competencies and professionally significant qualities from different approaches of scientists to their definition. Professionally significant qualities are considered as properties and characteristics of the education manager. The influence of professionally significant qualities of education managers on the efficiency of managerial activity is established. The effectiveness of management of a modern education manager is determined by his ability to properly assess the business environment, set complex but achievable goals, organize staff for their implementation. The established relationship and dependence of professional competencies on the formation of professionally significant qualities of the education manager is a prerequisite for the development of special pedagogical conditions for the formation of professionally significant qualities in the training of future education managers.

Key words: education manager, managerial activity, professionally significant qualities, competence, professional training.

УДК 377; 378

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.30>

Полещук Л.В.,

завідувач відділу освітньо-наукової підготовки

Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формування професійно-значущих якостей майбутніх менеджерів освіти відображає поєднання особистісних якостей і зв'язок із зовнішнім середовищем, соціально-економічними запитами суспільства на кваліфікованих випускників сис-

теми вищої професійної освіти, їхньої управлінської компетентності у сфері менеджменту освіти з урахуванням реформування як основи інноваційних процесів в освітній системі України.

Взаємодіючи в єдності професійної свідомості і діяльності, у синтезі професійних цінностей,

інтелекту, відносин і технологій професійної поведінки, професійно значущі якості сприяють успішному особистісному зростанню і професійним досягненням. Повноцінна самореалізація майбутнього менеджера освіти у професії зумовлюється професійною підготовкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження, пов'язані із професійною діяльністю менеджера освіти, залишаються досить актуальними. Над цим питанням працювали В. Андрущенко, М. Аплетасєв, В. Берека, Л. Ващенко, Л. Давиденко, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, І. Жерносек, Л. Карамушка, І. Коганець, В. Кремень, О. Мармаза, В. Моляко, В. Пікельна, М. Поташник, І. Прокопенко, Т. Рогова, В. Саюк, В. Симоненко, Н. Селіверстова, В. Шенкунова, Є. Хриков, В. Якунін та інші. Питання професійних якостей із різних позицій досліджували Г. Акопов, Б. Ананьєв, С. Батишев, В.О. Бодров, Ж. Вірна, І. Вітенко, А. Деркач, В. Дружинін, Б. Душков, Е. Зеср, Є. Ільїн, Л. Карамушка, А. Карпов, Є. Клімов, В. Клименко, А. Коваленко, А. Корольов, Н. Кузьміна, Л. Кияшко, А. Маркова, В. Марищук, Л. Мова, Ю. Поваренков, Н. Ребров, Б. Смірнов, В. Шадриков, Н. Чепелєва та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз інформаційних джерел показує, що парадигма формування професійно-значущих якостей висуває ідею розвитку цих якостей і саморозвиток як провідну мету професійної підготовки менеджерів освіти.

Мета статті. Перехід до нових стандартів компетентнісної освіти зумовлює реалізацію інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти. Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до професійно значущих якостей керівника сучасного закладу освіти. Необхідно визначити, які професійно-значущі якості необхідні менеджеру освіти для забезпечення ефективності професійної діяльності, враховуючи характеристику професійної компетентності, перелік конкретних професійно-особистісних якостей.

Виклад основного матеріалу. В умовах, коли освіта перебуває в стані перманентного реформування, особистість менеджера освіти виступає чинником розвитку та удосконалення діяльності закладів освіти. Важливо, щоб менеджер освіти повною мірою володів професійно-значущими якостями і був готовий до управлінської діяльності. Адже стан та перспективи розвитку сучасної освіти значною мірою залежать від підготовки менеджерів освіти. Основу професійної готовності менеджера освіти становлять професійно значущі якості особистості, що поєднують два поняття: професіоналізм та особистісні якості, тобто сукупність психофізіологічних, емоційно-вольових, характерологічних якостей особистості, які найбільшою мірою відповідають професії менеджера.

Менеджер освіти – це цілеспрямовано, професійно підготовлений фахівець, здатний до роботи у швидкоплинних ринкових умовах і управління як різними типами закладів освіти, так і масштабними освітніми системами.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 073 «Менеджмент» (2019 р.), цілями навчання є підготовка фахівців, здатних ідентифікувати та розв'язувати складні завдання і проблеми у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачають проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризуються невизначеністю умов і вимог. Компетентності випускника складаються з трьох груп: інтегральної компетентності, загальних компетентностей та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. Інтегральною компетентністю зазначено здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачають проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначеності умов і вимог [3]. У переліку компетентностей спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями Стандартом визначено: здатність вибирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі відповідно до визначених цілей та міжнародних стандартів; здатність встановлювати цінності, бачення, місію, цілі та критерії, за якими організація визначає подальші напрями розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани; здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту; здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації; здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління; здатність формувати лідерські якості та демонструвати їх в процесі управління людьми; здатність розробляти проекти, управляти ними, виявляти ініціативу та підприємливість; здатність використовувати психологічні технології роботи з персоналом; здатність аналізувати і структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію; здатність до управління організацією та її розвитком, здатність аналізувати і структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію; здатність до управління організацією та її розвитком.

Згідно з проектом Професійного стандарту за професією «Керівник закладу загальної середньої освіти» (2020 р.) в розділі Навчання та професійний розвиток, первинна професійна підготовка має відбуватися на другому (магістерському) рівні вищої освіти. У Проекті визначено групи трудових функцій, а саме: стратегічний розвиток закладу загальної середньої освіти; керівництво та моніторинг освітнього процесу; лідерство і партнерська

взаємодія; організація здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища; безперервний професійний розвиток керівника. Відповідно до визначених функцій подано перелік професійних компетентностей за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них, зокрема це: компетентність стратегічного управління закладом загальної середньої освіти, компетентність стратегічного управління персоналом, компетентність забезпечення освітнього процесу, компетентність моніторингу діяльності закладу загальної середньої освіти, компетентність забезпечення внутрішньої системи якості освіти, лідерська компетентність, емоційно-етична компетентність, компетентність педагогічного і соціального партнерства, здоров'язбережувальна компетентність, інклюзивна компетентність, проєктувальна компетентність, інноваційна компетентність, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивна компетентність [4].

Відповідно до статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний: планувати та організовувати діяльність закладу загальної середньої освіти; організовувати фінансово-господарську діяльність закладу загальної середньої освіти в межах затвердженого кошторису; забезпечувати розроблення та виконання стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти; організовувати освітній процес та видачу документів про освіту; створювати умови для реалізації прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу, в тому числі реалізації академічних свобод педагогічних працівників, індивідуальної освітньої траєкторії та/або індивідуальної програми розвитку учнів, формування у разі потреби індивідуального навчального плану; забезпечувати розроблення, затвердження, виконання та моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку учня; контролювати виконання педагогічними працівниками та учнями (учнем) освітньої програми, індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану; забезпечувати здійснення контролю за досягненням учнями результатів навчання, визначених державними стандартами повної загальної середньої освіти, індивідуальною програмою розвитку, індивідуальним навчальним планом; створювати необхідні умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами; створювати умови для здійснення дієвого та відкритого громадського нагляду (контролю) за діяльністю закладу загальної середньої освіти; створювати умови для діяльності органів громадського самоврядування в закладі загальної середньої освіти; формувати засади, створювати умови, сприяти формуванню культури здорового способу життя учнів та працівників закладу загальної середньої

освіти; створювати в закладі загальної середньої освіти безпечне освітнє середовище; організовувати харчування та сприяти медичному обслуговуванню учнів відповідно до законодавства; забезпечувати відкритість і прозорість діяльності закладу загальної середньої освіти та інші [1].

У Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти, затвердженого Наказом МОН від 09.01.2019 № 17, висвітлені основні управлінські процеси закладу освіти: наявність стратегії та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань; формування відносин довіри, прозорості, дотримання етичних норм; ефективність кадрової політики та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників; організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодії закладу освіти з місцевою громадою; формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності [2].

В усіх розглянутих нормативних документах простежується взаємозв'язок управлінської діяльності та рівня сформованості професійних компетентностей, особистісних якостей керівника закладу – менеджера освіти. Зазначені управлінські функції здатен виконувати фахівець зі сформованими відповідними компетентностями та розвинутими професійно-значущими якостями.

Логіка започаткованого дослідження потребує розглянути поняття «професійна компетентність» із різних підходів. Дослідники, що тлумачать професійну компетентність з погляду особистісного підходу, визначають її як сукупність особистісних якостей, особистісну характеристику, властивість особистості, особистісне новоутворення, інтегровану якість особистості, готовність до здійснення професійної діяльності тощо. Представники акмеологічного підходу акцентують увагу на тому, що професійна компетентність передбачає володіння на досить високому рівні власне професійною діяльністю в певній галузі, здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці, уміння професійно спілкуватися й проєктувати свій подальший професійний розвиток [5].

Я. Єпутаєв, один з авторів «Словника компетенцій», вважає, що необхідно розрізняти терміни «компетенція», «компетентність», «професійно значущі якості». Дослідник вважає, що «компетенції» – це властивості (якості) особистості, необхідні для успішного виконання роботи, їх можна оцінити за допомогою ключових поведінкових індикаторів; під «компетентністю» розуміє здатність виконувати роботу відповідно до прийнятих стандартів, тобто не тільки володіти певним набором знань, умінь і навичок, а й здатність їх застосувати; «професійно значущі якості» – це будь-які властивості людини,

значущі для успішної діяльності в певній професії, а також фізичні якості, що відповідають вимогам до людини будь-якої певної професії і сприяють успішному оволодінню цією професією [6].

Словник сучасної англійської мови тлумачить: *competens* – «компетенція» – 1) здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків. Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (вишу, студента, викладача), систематичних функціональних знань і вмінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей) [7].

На думку Б. Ананьєва, вивчення людини як суб'єкта праці не може обмежитися характеристиками підготовленості, досвідченості, майстерності, продуктивності та якості виконуваної в цей момент роботи. Важливо визначити можливості подальшого розвитку трудової діяльності людини, внутрішні сили особистості, значущі для підвищення продуктивності праці в умовах вдосконалення самого виробництва. Причому під час визначення професійно значущих якостей необхідно враховувати не тільки сукупність тих чи інших якостей, а і певну структуру, функціональний склад і різне поєднання, в якому можливий нерівномірний розвиток окремих компонентів та їх прояв в конкретній професійній діяльності [8].

Визначення поняття «професійно значущі якості» з різних підходів науковців узагальнено наведені у таблиці 1.

Проведений аналіз професійно-значущих якостей дає підстави стверджувати, що це не лише властивості та характеристики особистості, але й один із чинників успішної професійної діяльності, що можуть розвиватися у процесі професійної підготовки.

Стан і перспективи розвитку сучасної освіти значною мірою залежать від якості професійної підготовки менеджерів освіти, у зв'язку з чим суспільство висуває нові вимоги до менеджменту. Сучасний менеджер освіти – це професійний управлінець, компетентний в питаннях юриспруденції, економіки, педагогіки та психології. Це людина, яка власною репутацією впливає на імідж закладу освіти. На перші позиції виходять лідерські якості керівника сучасного закладу освіти, професійна мобільність, уміння аналізувати та вирішувати конфлікти, стресостійкість, володіння основами управління, прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, відповідальність за стратегічний розвиток закладу освіти. Зазначимо, що запорукою ефективної управлінської діяльності менеджера освіти стають партнерські відносини з колективом, узгодженість цілей та дій. Сьогодні заклади освіти прозоро та відкрито здійснюють професійну діяльність, що потребує від менеджера освіти будувати публічний діалог із громадськістю. Залежність професійних компетентностей від сформованості професійно-значущих особистісних якостей менеджера освіти очевидна, що доводить потребу їх формування у процесі професійної підготовки.

Висновки. На основі аналізу нормативної бази та наукових публікацій з проблем професійної підготовки менеджерів освіти, виділено основні професійні

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення поняття професійно значущі якості

А. Маркова	це якості людини, що впливають на ефективність здійснення її праці за основними характеристиками. Вони є передумовою професійної діяльності, будучи її новоутворенням [9].
О. Коржук	це стійкі загальні та специфічні риси, що забезпечують повноцінне виконання ним своїх професійних функцій та обов'язків. Це інтегроване комплексне утворення, яке формується шляхом синтезу професійних і особистісних якостей. Воно виникає внаслідок професіоналізації особистісних якостей і трансформації їх в особистісно цінні [10].
В. Шадріков	це якості суб'єкта діяльності, які впливають на ефективність цієї діяльності й успішність її виконання [11].
Р. Гейзерська	це комплекс логічно й діалектично пов'язаних між собою взаємовпливових індивідуально-особистісних рис та здібностей, що зумовлюють одна одну, актуалізуються на рівні професійних завдань, на поведінковому рівні й у процесі соціалізації особистості та сприяють успішності професійної діяльності в науковій і викладацькій сфері та на виробництві [12].
О. Шушеріна	це ті якості, які пред'являються сучасним суспільством до фахівців цієї професії, впливають на успішність навчальної діяльності студента, дають йому можливість найбільш ефективно реалізувати себе і розвиток яких забезпечує у подальшому високу якість його професійної діяльності [13].
В. Сластьонін	сукупність найбільш суттєвих, відносно стійких властивостей та характеристик, що зумовлюють готовність до виконання певних соціальних та професійних функцій [14].
Ю. Поваренков	професійні інтереси, установки, риси характеру і низка інших. Визначають відношення людини до професійних функцій та до професіоналізації загалом, ступінь їх прийняття [15].
Б. Душков, А. Корольов, Б. Смирнов	один із найважливіших чинників професійної придатності, вони не тільки побічно характеризують певні здібності, але й органічно входять в їх структуру, розвиваючись у процесі навчання і діяльності [16].

функції, професійні компетентності та професійно-значущі якості менеджера освіти, що є передумовою розроблення спеціальних педагогічних умов формування професійно значущих якостей у процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX Дата оновлення: 01.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/ed20200801#Text>
2. Наказ Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки від 09.01.2019 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>
3. Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 073 «Менеджмент» [Чинний від 2019-07-10]
4. Професійний стандарт за професією «Керівник закладу загальної середньої освіти» : Проект Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuye-dogromadskogo-obgovorenniya-proyekt-profesijnogo-standartu-za-profesiyeu-kerivnik-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
5. Керекеша-Попова О.В. Формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійно-педагогічної підготовки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, 2020. 317 с.
6. Словарь компетенций. URL: <https://hr-portal.ru/page/slovar-kompetenci>
7. Кубенко І.М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/1_2010/kubenko.pdf
8. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б.Г. Ананьев. М. : Педагогика, 1980. Т. 1. 230 с. Т. 2. – 288 с.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма. М. : Знание, 1996. 312 с.
10. Коржук О. Емпатія як професійно значуща якість особистості вихователя дітей дошкільного віку. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія* : Збірник наукових праць Нац. пед. ун-та ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. Вип. 23. С. 84-90.
11. Шадриков В.Д. Деятельность и способности. Москва : Логос. 1994. 210 с.
12. Гейзерська Р.А. Формування професійно-значущих якостей майбутніх магістрів економічного профілю у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2008. 20с.
13. Шушерина О.А. Ответственность профессионально значимое качество будущего специалиста (педагогический аспект) : монография. Красноярск : СибГТУ. 2002. 186 с.
14. Сластенин В.А. Профессиональная готовность учителя в воспитательной работе : содержание, структура, функционирование : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений. Москва. Изд-во Моск. пед. ин-та им. В.И. Ленина, 1982.
15. Поваренков Ю.П. Системогенетическая концепция профессионального становления человека. *Идея системности в современной психологии / под ред. В.А. Барабанщикова. М. : Изд-во «Институт психологии РАН».* 2005. С. 360–384.
16. Душков Б.А., Королев А.В., Смирнов Б.А. Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности : словарь. Москва. 2003. 848 с.